

TIKUV BUYUMLARINI LOYIHALASH, MODELLASH VA BADIY BEZASHNING SHART-SHAROITLARI

Umarova O'g'iloy Ibrohimjonovna

1-son kasb-hunar maktabi maxsus fan o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada kasb-hunar kollejlari o'quvchilari uchun „Tikuv buyumlarini loyihalash, modellarash va badiiy bezash“ masalalarining bayoniga bag'ishlangan. Undan o'quvchilar ushbu fan asoslarini zamon talablariga muvofiq o'rganishda foydalanishlari mumkin. Maqolada malakali kichik mutaxassis tayyorlaydigan „Maktabdan va sinfdan tashqari tarbiyaviy ishlar“ yo'nalishidagi kollej talabalariga mo'ljallangan bo'lib, undan bolalar madaniyat markazlari to'garak rahbarlari, shuningdek, shu sohaga qiziqqan keng kitobxonlar ommasi foydalanishlari mumkin.

Kalit so'zlar: Kadrlar tayyorlash milliy dasturi, loyihalash, drapirovka, gumanistik ideologiya, fantaziya, erkin uslub.

Ta'lim va tarbiya sohasidagi chuqur islohotlarni amalga oshirish, „Kadrlar tayyorlash milliy dasturi“ vazifalarini ro'yobga chiqarish, yuqori malakali kadr, barkamol shaxsni tarbiyalab voyaga yetkazishda barcha ta'lim muassasalari oldiga murakkab, ko'p qirrali va mas'uliyatli vazifalar yuklangan. O'zbekiston Respublikasining „Ta'lim to'g'risida“gi qonuni hamda „Kadrlar tayyorlash milliy dasturi“da o'rta maxsus, kasbhunar ta'limini yangi ti'ddagi ta'lim muassasasi sifatidagi rivoji, pedagog kadrlarni tayyorlash va ularning malakasini oshirish kabi masalalarga alohida e'tibor qaratilgan. Bu masalalarni hal etishda kasb-hunar kollejlarda ishlab chiqarish ta'limini tashkil etish, ta'lim metodlarini tanlash va yangilarini ishlab chiqish davr talabi bo'lib qolmoqda. Milliy dasturda ko'rsatib o'tilganidek, o'rta maxsus, kasb-hunar kollejlarda o'quvchilarga o'zlari tanlagan kasb-hunar yo'nalishlari bo'yicha maxsus bilimlar beriladi va kasb-hunarga o'rgatiladi. Hozirgi kunda ikki mingga yaqin kasb-hunar kollejlarda turli xil yo'nalishdagi kichik mutaxassislar tayyorlanmoqda. Malakali kichik mutaxassis tayyorlaydigan kasb-hunar kollejlari qatoriga „Maktabdan va sinfdan tashqari tarbiyaviy ishlar“ yo'nalishidagi kollejlarni kiritish mumkin. Mazkur kollejlarda mutaxassislik fanlariga kiruvchi „Tikuv buyumlarini loyihalash, modellarash va badiiy bezash“ fani o'qitiladi. Respublikamizdagi kichik tikuvchilik korxonalari, qo'shma korxonalar va yakka buyurtma asosida tikish korxonalari ishlab chiqaradigan mahsulotlar aholining kiyimga bo'lgan ehtiyojini qondirishga xizmat qiladi. Shuning uchun oliy o'quv yurtlarida, kasb-hunar kollejlarda, umumta'lim maktablarida, maktabdan tashqari muassasalarda talaba-yoshlarni tikuvchilik korxonalarida xizmat qilishga tayyorlash ishlariga hamda ta'lim muassasalarida olgan 4 mutaxassisligi bo'yicha bilim bera oladigan malakali kadrlar tayyorlashga e'tibor qaratilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasidagi kichik tikuvchilik korxonalari, qo‘shma korxonalar va yakka buyurtma asosidagi tikuvchilik korxonalari keng iste‘molchilar ommasi ehtiyoji va didini qondiradigan xilma-xil kiyimlar ishlab chiqarmoqda. Bu sohani rivojlantirishda xizmat qiluvchi kichik mutaxassislarni kasb-hunar kollejarida tayyorlanadi. Ularga maxsus fan sifatida „O‘kuv buyumlarini loyihalash, modellar yaratish, asosiy andazalardan model andazalarini chiqarish va unga bezaklar tanlash shu fanning asosiy maqsadidir. Loyihalash — bu murakkab ijodiy jarayon bo‘lib, unda har qanday buyumning, jumladan, kiyimning ham loyihasini ishlab chiqish ko‘zda tutilgan. Kiyimni loyihalash deganda, kiyimni tashkil etadigan detallar va materiallar kompleksi, shuningdek ularni o‘zaro ulab-tikib, muayyan o‘lchovdagi va shakldagi yaxlit buyum holiga keltirish usullari, vositalari tushuniladi. Loyihalash jarayonida buyumning hajmli detallarini, tekislikdagi tasvirini hosil qilishdan iborat bo‘ladi. Detailarning o‘lchov soni va shakli ular yig‘ilganda xuddi shu o‘lchov va ko‘rinishini beradi.¹ Kiyimlarni loyihalashda gavdadan o‘lchov olish qoidalari va o‘lchovlar asosida buyum asos chizmasini chizish, so‘ng chizmadan andaza chiqarib tayyorlash qoidalari o‘rgatiladi. Kiyimni loyihalash bilan turli muassasalar shug‘ullanadi. Bular — modalar uyi, tikuvchilik korxonalarining tajriba sexlari, maxsus loyihalash idoralari, ilmiy-tekshirish institutlari va laboratoriyalardir. Kiyimlarni modellashtirishda kiyim modelini ijod qilish va asosiy andazadan model andazasini tayyorlash yo‘llari o‘rgatiladi. Bunda asos chizmasiga eskiz bo‘yicha model chiziqlari kiritilib, yangi model andazasi hosil qilinadi. 6 Kiyimlarni badiiy bezashda esa kiyimga turli bezaklarni kiyim turiga va vazifasiga qarab berib, ularni bezatish yo‘llari o‘rgatiladi. Bunda kiyimning assortimentiga, gazlamasiga, kiyimning kimga mo‘ljallanganligiga qarab, bezak unsurlarini tanlash ijodiy jarayon ekanligi yaqqol ko‘rinadi.

Kiyim hozirgi mukammal ko‘rinishiga murakkab bosqichlar orqali yetib kelgan. U odamzod rivojlanishining ilk bosqichlarida iqlim ta‘siridan himoya topmoq vositasi sifatida paydo bo‘lgan. Kiyimning dastlabki ko‘rinishlari ibtidoiy davr odamlarining qabila bo‘lib yashagan vaqtiga to‘g‘ri kel. Bu davrda insonlar daraxt barglari, poxollar, hayvon terilarini tanaga beldan bog‘lab yurishgan. Kiyim insonning ijtimoiy hayoti, mehnat faoliyati va ongining rivojlanishi tufayli rivojlanib bordi. Kiyimning keyingi ko‘rinishi turli o‘simlik va hayvonot mahsulotlaridan to‘qilgan oddiy gazlamalarni tanaga o‘rab yurishdan iborat edi. Qadimgi Gresiyada erkaklar kiyimi ikki qismdan — xiton va gimatiydan iborat bo‘lgan. Xiton — bu ichki kiyim bo‘lib, jun yoki zig‘ir tolali gazlamadan tayyorlangan. Erkaklar biror yumush bilan ko‘chaga chiqayotganda ustki kiyim — gimatiyni kiyib olishgan. Gimatiy to‘g‘ri to‘rtburchak shakldagi, 1,7x4 m o‘lchamdagi gazlamadan iborat bo‘lib, uni yelka ustida bog‘lab yoki yelkaga tashlab quyib, gavdaning tabiiy

¹ 1.Kamilova X.X. Xamrayeva N.K. «Tikuv buyumlarini konstruksiyalash». Darslik. – T.: «Cho‘lpon », 2011 y. – 400 b

go‘zalligi va harakat bemaalolligini ko‘rsatadigan hamda unga xalaqit bermaydigan nafis taxlamalar tushirib drapirovka qilib qo‘yilgan.

Ayollar kiyimi ham erkaklar kiyimiga o‘xshab ikki qismdan iborat bo‘lib, ular kiyimi yopiqroq va uzunroq bo‘lgan. Ichki kiyimi — xiton va ustki kiyimi peplos deb atalgan. Peplos 1,5x3,5 m o‘lchamdagi gazlamadan iborat bo‘lgan. Qadimgi yunonlar va rimliklar bunday burmalangan kiyimlarni ustalik va yuqori did bilan bajarganlar. Tabiatshunoslik, samo fanlarining kelib chiqishi kiyimga o‘z ta‘sirini o‘tkazgan. Kiyim gazlamasi turlari paydo bo‘lgan (yupqa, qalin, shoyi, ip tolali gazlamalar). Keyinchalik kiyimda tananing qismlariga alohida gazlamalarni o‘rab tayyorlash, bo‘ylab biriktirish mehnat qilish uchun ancha qulaylik tug‘dirgan.

Ayniqsa, ignaning kelib chiqishi kiyim qismlarini biriktirib tikishda uning takomillashishiga olib kelgan. XIII asrga kelib kiyimda yoqalar, yeng, manjetlar, cho‘ntaklar, taqilmalar shakllangan. Bu vaqtga kelib kiyimning tashqi ko‘rinishida, gazlamasida, bichilishida o‘zgarishlar tez rivojlangan. Kiyimning gavdaga yopishgan, etaklari hajmli, qavatli ko‘rinishlari, gazlamalarning atlas, barxat, movut kabi turlari paydo bo‘lgan. Yevropa mamlakatlarida feodalizm mustahkam qaror topgan o‘rta asrlar davrida maxsus estetik ideal va shunga mos kostyum harakteri tarkib topgan. Odamzot gavdasining go‘zalligidan zavqlanish nomunosib va gunoh ish hisoblanib, gavdani qo‘poldan-qo‘pol, og‘ir, keyinchalik esa cho‘ziq shakllarga o‘rab tashlangan. O‘or, yuqori qismi qator-qator murakkab taxlamalardan iborat, orqa etagi juda uzun, ko‘ylak baland konussimon bosh-kiyim va nihoyatda cho‘ziq poyafzal bilan birga qo‘shilgan holda qaddi-qomat ko‘rinishini o‘zgartirib yuborar edi.² O‘rta asrlarda kostyum gavdani turli vositalar (shnurlar, korsetlar) yordamida qattiq qisib, tabiiy shakldan uzoqlashtiradigan „g‘ilof“ sistemasi rivoj topishini boshlab berdi.

Uyg‘onish davrida (XVI-XVII asrlar) estetik dunyoqarashni qayta baholash yuz berdi, ya‘ni gumanistik ideologiyalar shakllandi. Bu davrda ayollar kiyimi juda noqulay — qattiq, harakatga xalaqit beradigan holatda bo‘lgan. Ikki qavatli kiyim bir vaqtda kiyilib, beldan etak qismiga karkas yordamida konussimon shakl ko‘rinishida bo‘lgan. Yubka qismida hech qanday burmalar bo‘lmay, karkasga tortib qo‘yilgan. Ko‘ylakning yuqori lif qismi juda tor bo‘lib, pastga tomon burchak shaklida tugallangan edi. Bu davrda ayollar belni xiðcha qilib ko‘rsatish maqsadida korsetlar kiyishgan. Erkaklar kiyimi esa siðo va sodda ko‘rinishda bo‘lgan. Kashtali ko‘ylak, keng kamzul, triko va kalta shar shakliga o‘xshab ketuvchi pantolonlar kiyilgan. XVIII asr (Barokko davri) larga kelib kiyimda xashamatdorlik juda avj oldi. Bu davr ayollarining kiyimi shakllarining nazokatlilik, murakkabligi bilan va g‘aroyib jimjimadorligi bilan farq qilgan. Kostyumda gavdaning bel qismi, ko‘krak, bo‘ksa ko‘zga tashlanib turgan. Kostyum yengil, nozik bo‘lib, boshdan-oyoq unga gul tikilgan, tyuldan, gazzimon materialdan, to‘qima to‘rdan, „ko‘pchitib“ qo‘ygandek bezatilgan. Ayollar ko‘ylagining bezagiga alohida e‘tibor berilgan.

² Янчевская Е.А. Ayollar ust- kiyimlarini konstruksiyalash T.: «O‘qituvchi 1998 yil. – 320 b

Ustki ko‘ylak ko‘krak qismida bantlar bilan mahkamlangan. Bantlar ketmaketlikda joylashgan, ya’ni avval kattalari, bel tomon esa mayda bantlar mahkamlab qo‘yilgan. Ayollar kiyimi ikki kamiza va kotta qismlardan iborat bo‘lgan. Kotta degani, ustki kiyim bo‘lib, yuqori qismi juda tor va yon yoki orqada shnurli taqilmasi bo‘lgan, yenglari ham juda tor va uzun bo‘lib, yubka qismi esa bo‘laklardan iborat juda keng va uzun shleyflar bilan yakunlangan.

XX asrda dunyo bo‘layotgan voqealar kiyimga o‘z ta’sirini o‘tkazdi. Shu asrning 20-yillar kiyimida ixchamlashtirish, uzunligini kaltalashtirish, etaklarini toraytirish, oddiy bichimlilikni ko‘rish mumkin.

30-40-yillardan so‘ng kiyimni kiyilish o‘rniga qarab uslub bo‘yicha kiyiladigan bo‘ldi, ya’ni klassik, sport, fantaziya uslubi va keyinchalik erkin uslub paydo bo‘ldi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kamilova X.X. Xamrayeva N.K. «Tikuv buyumlarini konstruksiyalash». Darslik. – T.: «Cho‘lpon », 2011 y. – 400 b
2. Kamilova X.X. Xamrayeva N. Tikuv buyumlarini konstruksiyalash Darslik. – “Moliya”, 2003 y. – 350 b.
3. Янчевская Е.А. Ayollar ust- kiyimlarini konstruksiyalash T.: «O‘qituvchi 1998 yil. – 320 b
4. Коблякова Е.Б. Конструирование одежды с элементами САПР. Учебник.- М., «Легпромбытгиздат», 1988 г. – 464 ch <http://fayllar.org>